

EESTI ETTEVÕTJATE VALMISOLEK ARVESTUSALA PARADIGMA MUUTUSEKS¹

Maret Guldenkoh²; Uno Silberg³; Rando Värnik⁴

Arvestusalapoliitika ja arvestusalavaldkond on tuleviku suunas liikumas. Arvestada tuleb Euroopa Liidu komisjoni „Euroopa roheline kokkulepe“ programmiga ning kliimaneutraalsuse saavutamise raamistiku kehtestamisel seatud ettepanekuga muuta 2050. aastaks kliimaneutraalsus Euroopa Liidus õiguslikult siduvaks.

Arvestusalavaldkond laieneb ja lisaks harjumuslikele aruannetele tuleb peagi hakata esitama kestlikkusaruannet, milles avatakse mõjud nii keskkonnale, töötajatele kui ka kogu organisatsiooni süsteemsele juhtimisele. Ettevõtjad peavad olema valmis arvestusala paradigma muutuseks ning tagama kõik selleks, et majandustegevus oleks jätkusuutlik ning selleks peavad kõik ettevõtjad panustama siseriiklikku rohemajanduse toimimisse. Tulevikus on vaja üle minna reaalarajamajandusele, millega kaasneb masintöötlevate aruandlusüsteemide loomine ning masinloetavate aruannete edastamine nii riigile kui ka Euroopa Liitu.

Artikkel kajastab arvestusalapoliitika tulevikusuundi, millega kaasneb arvestusala paradigma muutus. Artikli eesmärgiks on välja selgitada ettevõtjate valmisolek arvestusala paradigma muutuseks. Artikkel hõlmab teemakohast teoreetilist ülevaadet, Eesti olukorda ja uurimuse tulemusi.

Majandustegevuse seos keskkonnaga

Selleks, et meid ümbritsevat keskkonda kaitsta peab kujundama säästvaid meetmeid ja rakendama erinevaid majanduspoliitilisi hoobasid. Poliitiliste otsuste vastuvõtmisel tagamaks keskkonnakaitsete eesmärgi tuleb arvestada, et need ei tooks kaasa keskkonnale negatiivseid tagajärgi. Seetõttu ei piisa vaid keskkonnamaksude kehtestamisest vaid tuleb teha koostööd erinevate meetmete kombineerimisel. (Keskkonnaministeerium, 2021) Euroopa Liit on pädev tegutsema kõikides keskkonnaga seotud valdkondades, nagu õhu- ja veereostus, jäätmehooldus, kliimamuutused. 2019. aastal sätestati *European Green Deal*. (European Commission, 2019)

Selleks, et parendada ja säästa meid ümbritsevat looduskeskkonda ei piisa vaid keskkonnamaksude kehtestamisest, vaid on vajalik kogu ühiskonna ühtne reageerimine ja loodusressursside jätkusuutlik kasutamine. Lisaks tuleb selle saavutamiseks vastu võtta nii riigisiseseid maksualaseid kui ka finantsvaldkonda käsitlevaid poliitilisi otsuseid. Looduskeskkonda tuleb hoida ja selle tegevuse säilitamiseks on ülemaailmselt

¹ Artikli täistekst on toodud publikatsiooni CD-l.

² Maret Guldenkoh, MBA, lecturer, Estonian Academy of Security Sciences and Tallinn University of Technology Estonian Maritime Academy, maretguldenkoh@gmail.com

³ Uno Silberg, Dr. (Econ) Estonian University of Life Sciences, uno.silberg@gmail.com

⁴ Rando Värnik, Prof. Dr. (Econ) Estonian University of Life Sciences, rando.varnik@emu.ee

vastu võetud mitmeid regulatsioone, mis kõik peavad tegutsema ühise eesmärgi nimel. Seetõttu on vajalik täita kõikide regulatsioonide sätteid ning võtta omaks tulevikusuunised tagamaks sellega jätkusuutliku elukeskkonna ja ka jätkusuutliku majandustegevuse.

Kestlikkusaruandluse vajalikkus

Kestlikkusaruandluse direktiiviga (CSRD) luuakse Euroopa Liidu kestlikkuse aruandluse standardid, millega ettevõtjatele kaasnevad aruandekohustused ja nad peavad teada andma kui suur osa nende käibest, kapitaliinvesteeringutest ja kuludest on vastavuses Euroopa Liidu kestliku rahastuse taksonoomiaga (European Commission 2022). Kestlikkuse aruandlus on saanud tuntuks kui ESG (*environmental, social, and corporate governance*) aruanne. Ettevõtjad peavad nüüd oma organisatsiooni üldised strateegiad uue paradigma vaates korrastama ja lisama sinna uut teavet, mis annaks pikemas perspektiivis laiapõhisema ülevaate.

Üleminek uuele strateegiale peab olema järele mõeldud ning nii riikide kui ka asutuste sisesed süsteemid peavad seda tagama. Kui strateegiline lähenemine on vale, võib see hoopiski kaasa tuua majandusliku kasu asemel kahju. Kestlikkusaruandlus (ESG) on CSRD direktiivi kohaselt kohustuslik ettevõtjatele mittefinantsteabe avaldamiseks ühtses aruandluses. Kestlikkuse aruandluse direktiivi eesmärk on luua raamistik ja juhised selleks, et teabe esitlemist saaks standardiseerida.

Nõuded kestlikkusaruande eesmärkide täitmisele on suured, näiteks teatud sektori ettevõtjad peaksid saavutama mingiks ajaks (null) süsinikujalajälje (Dann & Galer 2022, 10). Paljud ettevõtjad maailmas on juba vabatahtlikult kestlikkusaruandlust avalikkusele esitanud. Riigiti üritatakse ühildada kestlikkusega seotud aruandlust traditsioonilise majandustegevuse finants- ja maksuaruandlusega (Foltin & Holtzblatt 2022, 44). Kestlikkusaruandeid ja finantsaruandeid saab esitada nii eraldi kui ka integreeritult. Integreeritud aruandlus toob kaasa arvestusala paradigma muutuse.

Ettevõtjatel on ees uued väljakutsed ja neil tekib kindlasti vastuväiteid uute süsteemide kasutusele võtuks (Kinderman, 2020, 679). Nii või teisiti on vajalik kestlikkusaruandluse sisse viimine kõikjal ning üle-euroopalise digisüsteemide ühildamine aruandluse keskkonnaga. Selline digisüsteemide ühildamine ühtsesse keskkonda, mille kaudu on võimalik saada ettevõtja kohta nii finantsalast kui ka mittefinantsalast teavet, toob kaasa võimaluse hinnata ettevõtja jätkusuutlikkust pikemas perspektiivis.

Arvestusvaldkonna muutus Eestis

Euroopa Liidu arvestuspoliitika üheks eesmärgiks on riikide rahvuslikest eripäradest tulenevate erinevuste vähendamine selleks, et ühtlustada arvestusala aruandlust ehk selleks, et kõikjal EL saadaks finantsaruandlusest üheselt aru ning aruannetest tulenev oleks üheselt mõistetav ja läbipaistev. Seetõttu ongi Euroopa Liidus pidevas muutuses erinevad arvestusala aruandlusdirektiivid. (Güldenkeh, Silberg 2022, 123)

Nüüd tuleb ettevõtjatel keskenduda kestlikkuse direktiivi 2022/2464EU rakendamisele. CSRD direktiivi eesmärgiks on reguleerida ESG aruandlust selgemalt ja ulatuslikumalt

ning liikuda jätkusuutlikuma majanduse poole. Euroopa Liidus hõlmab 2023. aastal direktiivi nõue juba 11 600 ettevõtjat ja laieneb lähiaastatel 49 000 ettevõtjani. Eestis puutub selle direktiiviga otseselt kokku ligi 240 ettevõtjat, kuid kaudselt tunnetavad direktiiviga seonduvat kõik ettevõtjad nii Eestis kui ka Euroopa Liidus. (Kannistu 2021) Kestlikkuse aruande täpne maht ei ole veel selge, see lepitakse kokku eeldatavasti juulis 2023 (Klementsi 2023).

Avaliku huvi omavatele ettevõtjatele ei tohiks äriühingute kestlikkusaruandluse direktiiv (CSRD) üllatuseks tulla, kuna nad juba eelnevalt peavad tegevusaruannetes teada andma negatiivsed keskkonnamõjud ja muud olulised ettevõttesisesed poliitikad või raamistikud. Eestis on avaliku huvi üksuseid seitse, kes oma tegevusaruandes peavad andma täiendavat teavet kestlikkuse kohta. Direktiivi muudatus puudutab kõiki Eesti ettevõtjaid, kelle väärtpaperitega kaubeldakse Euroopa Liidu börsidel (neid on Eestis 33) ja Eestis registreeritud suurettevõtjaid, keda on Eestis 2020 aasta andmete põhjal ca 230. Lisaks puudutab see muudatus ka nende äriühingute koostööpartnereid, kuna äriühing peab avalikustama võimalikud kahjulikud mõjud seoses oma väärtusahelaga, sealhulgas tema enda tegevuse, toodete ja teenuste, ärisuhete ja tarneahelaga seotud peamised tegelikud või võimalikud kahjulikud mõjud keskkonnale. Samas peab riik tagama digitaalsed keskkonnad aruannete esitamiseks, millega omakorda kaasnevad suured väljaminekud riigieelarvest. (Rahandusministeerium 2021)

Direktiivi 2022/2464 kohaselt peab liikmesriik olema suuteline vastu võtma masinloetavat aruandlust, mis peab olema direktiivis sätestatud vormingu kohane. Vastavalt loodavatele standarditele, mis rakenduvad otsekohalduvate määrustena, peab olema ettevõtjatel saadav kestlikkuse informatsioon masinloetav. See tähendab, et direktiivi üle võtmine ning rakendamine näeb ette väga mahukaid arendustöid riigile, riigi arendustööde maksumuse esialgne hinnanguline suurusjärk on 1,65 miljonit eurot ning digitaalsete süsteemide ellu viimine ja testimine võtab aega. (Rahandusministeerium 2021) Kõik tulevikumuudatused toovad kaasa olemasoleva arvestusvaldkonna paradigma muutuse. Uus paradigma on hoopiski laialdasem ja hõlmab tavapärasele majanduskeskkonna indikaatorite kaasamisele ka keskkonda, inimesi ja äriühingute juhtimispõhimõtteid. Ühtne digitaalne aruandlusplatvorm toob kaasa muutused aruannete esitamises.

Arvestusalapoliitika paradigma muutuse toob kaasa ka rakendatav „*Country-by-country reporting*“, mis tuleneb BEPS artiklist 13 ning käsitleb seda, et suurkontsernid, kelle konsolideeritud tulu ületab 750 miljonit aastas, peavad avalikustama tulumaksualast teavet käsitleva aruande, mis peab samuti olema masinloetav (OECD 2021). Reaalajamajanduse visiooni aastateks 2020-2027 üheks eesmärgiks on tehniliste võimaluste loomine selliselt, et saaks tõsta ettevõtlusandmete kvaliteeti ja kättesaadavust ning võimaldada ka nende andmete reaajas vahetamist erinevate osapoolte vahelistes suhetes (Majandus ... 2020).

Selge on, et aruannete liiduülene standardiseerimine ja masinloetavalt esitamine ning kestlikkusaruandluse sisse toomine toob kaasa arvestusalapoliitikas uue paradigma, mida kõik raamatupidamiskohustuslased peavad üle võtma ja tulevikus arvestama.

Metoodika

Selgitamaks välja Eesti ettevõtjate valmisolekut arvestusala paradigma muutuseks (sh kestlikkusaruandluse, digitaliseerimiseks valmisolek ja reaalamajandusele ülemineku) viidi läbi küsitlus ettevõtjate seas. Küsitlusest jäeti välja mikroettevõtjad, sest 2021 aastal läbi viidud uuringust selgus, et mikroettevõtjatel puudub suutlikkus nii andmete digitaliseerimiseks kui ka üleminekuks andmete automatiseerimisele (Güldenkoh, Silberg 2022, 131) ja väikeettevõtjad, sest kui üks mikroettevõtja kategooriale sätestatud nõue ei ole täidetud, siis kuulub ettevõtja juba väikeettevõtja kategoorias, ning nendelt saadud tulemused võivad autorite hinnangul suurem määral ühtida mikroettevõtjate seas tehtud uuringu tulemustega.

Küsitluse üldkogumisse jäid keskmise suurusega ettevõtjad ja suurettevõtjad. Registre ja Infosüsteemide Keskuse info põhjal, mis on arvatud 2021. aastal esitatud majandusaasta majandusnäitajate tulemusel, on Eestis suurettevõtjaid 210 ja keskmise suurusega ettevõtjaid 1049 (Registrite ... 2023a). Küsitlusse kaasati kõik uuringu üldkogumisse arvestatud ettevõtjaid. Küsitluses kasutati vaid kinniseid küsimusi (19), mõõtmiskaalana kasutati Likerti skaalat. Küsimustikule vastas 43% valimist. Saadud vastuseid saab pidada usaldusväärseks ja need iseloomustavad valimi kategooria ettevõtjate suhtumist. Arvutati keskmine väärtus kokku ja eraldi nii keskmise suurusega kui ka suurettevõtjate keskmine väärtus skaalal.

Tulemused

Analüüsist tuleneb, et enamuse küsitlusest on veendunud, et majanduse jätkusuutlikkuse tagab „green growth“ ja „green economy“ ja on nõus teooriast selgunud asjaoluga, et ESG raamistik aitab tõsta nende organisatsiooni mainet ja suurendada majandustegevuse jätkusuutlikkust, samas ei oska nad selgitada kas kaasaksid ESG strateegia eesmärkide seadmisel finantsjuhte. Enamuse ei poolda keskkonnamaksude kehtestamist, pigem saab nende vastuste põhjal väita, et pooldatakse tootmise ja tarbimisega kaasnevat keskkonnamaksude vähendamist, mis ühtib ka teoreetilise osa tulemustega. Ollakse arvamusel, et ESG nõuete rakendamine on pigem kulukas ja ollakse kõhklevad seisukohal kas ollakse valmis kestlikkusaruandluse esitamiseks ja arvestusalas toimuvateks muutusteks.

Keegi vastanutest ei arva, et ESG nõuete rakendamisega kaasneks neile mainekahju. Pigem jäädakse neutraalsele seisukohale ESG teabe vabatahtliku avaldamise kohta, samas suurettevõtjate vastuste põhjal väita, et nõustatakse sellega, et on varem vabatahtlikult ESG teavet avaldatud. Suurettevõtjad on ESG teavet avaldatud nii aastaraamatus kui ka majandusaasta aruande tegevusaruandes ja nad on veendunud, et digitehnoloogia abil integreeritud aruandlus toob kaasa arvestusala paradigma muutuse.

Kõik vastanutest on ühel meelel, et riik peab üles ehitama efektiivse ja kulutõhusa süsteemi kestlikkusaruandluse masinloetavana esitamiseks ning leiavad 100%-liselt, et riigipoolsed toetusmeetmed digisüsteemidele üleminekuks on neile vajalikud. Samuti on ettevõtjad veendunud, et andmebaaside digitaliseerimine ja ühtne standardiseerimine lihtsustab aruandluse esitlust. Ühe süsteemi kaudu reaalselt aruannete esitamine

vähendab organisatsiooni halduskoormust kõikide suurettevõtjate hinnangul, samas keskmise suurusega ettevõtjad jäävad pigem ootavale seisukohale. Kõik vastanud on nõus, et väikeettevõtjad on võimelised kestlikkusaruandluse põhimõtteid omaks võtma, kuid kindlasti vajavad nad nii kestlikkusaruandluse kui ka reaalamajanduse visiooni rakendamisel riigipoolseid toetusmeetmeid.

Kokkuvõte

Analüüsist järeldub, et keskmise suurusega ettevõtjad ja suurettevõtjad Eestis on veendunud, et integreeritud aruandlus koos digitehnoloogia reaalamajandusega toob kaasa arvestusala paradigma muutuse. Suurettevõtjad on selleks valmistunud juba pikemat aega ning nendel on valmisolek CSRD direktiivi rakendamiseks ja ESG aruandluse esitamiseks, sest nad on juba vabatahtlikult avalikkusele esitanud informatsiooni väljaspool finantsaruandlust toimunud tegevuse kohta.

Läbi viidud uuringuga selgusid vastajate hoiakud nii kestlikkusaruandluse kui ka sellega kaasnevate muutuste osas. Ühene hoiak oli selles, et riigipoolset toetused digisüsteemidele üleminekul on vajalikud ning väikeettevõtjad ei suuda ilma toetusmeetmeteta arvestusala paradigma muutusi rakendada.

Käesoleva artikli autorid on veendunud, et praegu kehtivad süsteemid, kus ettevõtjad peavad esitama mitmeid aruandeid erinevatele asutustele, suurendavad nende tegevuskulu ja halduskoormust ning ühtne digitaalne platvorm, kuhu tuleks esitada vaid üks aruanne, millest siis omakorda teavet saavad kõik huvitatud isikud, peaks vähendama ettevõtjate halduskoormust. Autorite veendumust kinnitas ka teostatud uurimus.

Eelpooltoodust tulenevalt jõudsid artikli autorid järeldusele, et esmalt tuleks lahendada avaliku sektori andmete vahetus reaalamajanduse ja avaliku sektori vahel. Autorid on veendunud, et automatiseerimine lihtsustab finantsarvestust ja ka raamatupidajate, kes igapäevaselt, finantsarvestusega tegelevad, tööd. Kestlikkusaruandluse kõikidele kohustuslikuks muutmise ja reaalamajanduse visiooni ellu viimise planeerimisel tuleb arvesse võtta ettevõtjate suutlikkust üle minna automatiseerimisele. Seetõttu tuleb esmalt toetada suurettevõtjate seas kestlikkusaruandluse esitamise digitaliseerimist ning alles siis kui süsteemid on kontrollitud ja toimivad tõrgeteta, minna üle järgmise kategooria ettevõtjate aruandekohustusele.